

Magányos remekmű a XI. századból

Karácsonyi Béla – Szezfű László
(ed. et transl.):

*Deliberatio Gerardi Moresanae ecclesiae
episcopi supra hymnum trium puerorum*
Scriptum Kiadó, Szeged, 1999. XII + 765.

Államiságunk és kereszténységünk mil-lenniuma kiváló alkalmat kínált arra, hogy történészek, teológusok, de a szélesebb olvasóközönség figyelme is újból az első ezredforduló történéseire irányuljon. A mil-lenniumi esztendőben egyre-másra jelentek meg új forráskiadványok, tanulmányköte-tek, monográfiák, régebbi művek felújított vagy reprint kiadásai. Sorra kerültek olyan könyvek is, melyeket már évek, sőt egyes esetekben évtizedek óta vártak az olvasók. Ez utóbbiak közül is kiemelkedik két sze-gedi történész, Karácsonyi Béla és Szezfű László mintegy három évtizedes munkával elkészült nagyszabású forráskiadványa, amely Szent Gellért püspök és vértanú *De-liberatio supra hymnum trium puerorum* című bibliamagyarázatát tartalmazza. A szerzők neve nem ismeretlen az érdeklődők szá-mára. Karácsonyi Béla, aki pár éve hunyt el, az Egyetemi Könyvtár főigazgatója volt Szegeden, Szezfű László pedig, amellet, hogy az SZTE tanárképző karán tanít, há-rom és fél évtizede kutatja egyháztörténel-münk első századát, különösen pedig Szent Gellért életét és egyházszervező, valamint missziós munkáját.

A kötetben az első csanádi püspök egyetlen fennmaradt teológiai értekezése olvasható latin és magyar nyelven. Gellért műve különös fontossággal bír a XI. századi magyar egyházi, művelődési és társadalmi állapotok tanulmányozása szempontjából. A forrásokban szegény időszakban minden apró töredéknek, oklevélrészletnek, a krónikák geszták valamennyi mondatának ki-emelkedő szerepe van. Szent Gellért műve pedig nem kevesebb, mint 166 fólió terje-

delmű, ezzel a leghosszabb Árpád-kori for-rásunk. De nemcsak méretei miatt különle-ges az első Magyarországon készült szent-írás-magyarázat, amely hazánkban még év-századokig nem talált követőre. Olyan re-mekmű, mely magányosan áll Árpád-kori forrásaink között. A *Deliberatio* szerzője, a forrásul használt munkák, a műben sze-replő egykorú személynevek, a megírás idő-pontjára vonatkoztatható kortörténeti meg-jegyzések egyaránt figyelmet érdemelnek. Mégpedig kitüntetett figyelmet, mert min-den újabb szempont kérdések sorát veti fel, melyekre az évtizedes viták ellenére még ma sem egységes a szakirodalom válasza.

Szent Gellért munkája egyetlen, a XI. század második feléből¹ származó kódex-ben maradt fenn, amely évszázadokig a freisingi dómkönyvtárban volt, majd 1804 után Münchenbe került, s ma is ott talál-ható a Bayerische Staatsbibliothek Clm 6211 számú jelzet alatt. A művet elsőként a tudománypártoló gróf Batthyány Ignác er-délyi püspök adta ki nyomtatásban², sajnos nagyon sok értelmet zavaró elírással, illetve hibás olvasattal. Batthyány kiadása annyira hibás, hogy már a XX. század elejére a to-vábbi kutatás kerékkötője lett.³ Ezért Sörös Pongrácz 1902-ben elsőként szövegkritikai vizsgálatot végzett, s javított olvasatait A Pannonhalmi-Szent-Benedek-Rend törté-

¹ Mezey László az egyetlen, aki a kódexet a XII. századra datálta, de nézete elszigetelt a szakirodalomban. Mezey László: *Deáksgás és Európa*. Budapest, 1979. 118.

² Batthyány, Ignatus de: *Sancti Gerardi epis-copi Chanadiensis scripta, et acta*. Albo-Carolinae, 1790.

³ Ivánka Endre 1942-ben kénytelen volt meg-jegyezni, hogy a valódi mű még kiadatlan-nak tekinthető. Ivánka Endre: *Szent Gellért Deliberatio-ja*. Problémák és feladatok. Szá-zadok 1942. 497.

nete első kötetében közölte.⁴ Közel hét évtizedig ezeket az olvasatokat használták az érdeklődők, majd Gabriel Silagi elkészítette a *Deliberatio* kritikai szövegkiadását. Munkájában, ami első ízben 1967-ben jelent meg Münchenben, áttekintést adott a müncheni kódexről, Gellért forrásairól, nyelvezetéről, stílusáról.⁵ Ezt követően 1978-ban látott napvilágot a nagy nemzetközi hírnévnek örvendő Corpus Christianorum középkori sorozatának 49. köteteként a *Deliberatio* kritikai szövegkiadása.⁶ Sajnos azonban Silagi kiadása sem mentes a rossz olvasatoktól, az értelemzavaró elírásoktól, miként azt Déri Balázs 1991-ben bebizonyította. Déri a kiadás hibájául rótta fel a szentírási és patrisztikus idézetek felderítésének és feltüntetésének pontatlanságait, valamint világos tipográfiai elkülönítésének hiányát.⁷ Tehát Silagi kiadása sem oldotta meg teljesen a *Deliberatio* problémáját, így továbbra is nagy igény mutatkozott egy, Magyarországon is könnyen elérhető, pontos és alapos szövegközlésre. Ezt hivatott

teljesíteni a jelen kötet, melynek elévülhetetlen érdeme, hogy elsőként adja közre a mű teljes magyar fordítását, hiszen korábban csak rövid részletek jelentek meg.⁸

Szent Gellért munkájának műfaja misztikus szentírás-magyarázat, mégpedig Dániel próféta könyve 3. fejezetének 57–65. verseihez. Nyelvezete a korabeli, Észak-Itáliában használt latin nyelvvel mutat rokonságot, így számos kifejezést a klasszikustól eltérő értelemben használ.⁹ Ehhez járul még, hogy szerzője sok idegen eredetű és számos, saját maga által az elragadtatás hevében alkalmilag képzett szót használ.¹⁰ Ezek okozzák stílusának és nyelvezetének nehézségét, amit azzal fokoz, hogy nem fegyelmezett, hanem dús fantáziájú és csapongó író.¹¹ Témáját szabadon kezeli, s a

⁴ Sörös Pongrácz: *Collatio codicis olim Frisingensis, nunc Monacensis cum editione comitis episcopi Batthian: Sancti Gerardi Scripta et Acta...* Albo-Carolinae, typ. episc. MDCCXC, pag. 1–297. in: (Szerk.): Erdélyi László: *A Pannonhalmi-Szent-Benedek-Rend története I.* Budapest, 1902. 579–586.

⁵ Silagi, Gabriel: *Untersuchungen zur „Deliberatio supra hymnum trium puerorum“ des Gerhard von Csanád.* München, Arbeo-Gesellschaft, 1967.

⁶ Gerardi Morasenaec Ecclesiae Seu Csanadiensis episcopi: *Deliberatio supra Hymnum trium puerorum.* ed. Gabriel Silagi Turnholti, 1978.

⁷ Déri lesújtó véleményének hangot is adott 1991-ben: „Már csak a nagyhírű sorozat iránti tiszteletből is kellemtelen kimondanunk a meztelen igazságot, hogy egy elkeserítően és érthetetlenül felületes és félrevezető munkával állunk szemben, amely gyakorlatilag semmilyen szempontból nem elégíti ki a hozzá fűzött reményeket, sőt nem egy tekintetben a majd kétszáz esztendőös Batthyánykiadásnak a nyomába sem léphet.” Déri Balázs: *Szent Gellért-szövegproblémák* in: (Szerk.): Bárdos István és Beke Margit: *Egyházak a változó világban.* Esztergom, 1991. 387.

⁸ 1976-ban Karácsonyi Béla–Szegfű László: *Szemelvények Gellért Deliberatio-jából.* Világosság 1976. II. szám 97–99. és 336., majd 1984-ben szintén Karácsonyi Béla–Szegfű László: *Elmélkedés a tudós Isingrimus számára a három fiú himnuszáról.* in: (Szerk.): V. Kovács Sándor: *A magyar középkor irodalma.* Budapest, 1984. 615–638. és 1141–1145., továbbá Gellért: *Elmélkedés a három fiú himnuszáról.* Fordította: Karácsonyi Béla–Szegfű László in: (Szerk.): Kristó Gyula: *Az államalapítás korának írott forrásai.* Szeged, 1999. 188–219. A szegedi pároson kívül Déri Balázs jelentetett meg 1991-ben magyar fordítást jegyzetekkel kísérve a *Deliberatio* második könyvből: Déri Balázs: *A „Tekintetes lakodalmas”, az „Isteni nászdal” és a „Nemes ének” – avagy a Szent Gellért-szövegkiadás műhelyéből.* in: *Annales Universitatis Litterarum et Artium Miskolciensis* 1991. 58–67.

⁹ Karácsonyi János a *Deliberatio*ból összeállított „különös jelentésű szavak” esetében a szavak régies jelentését említi, ifj. Horváth János szerint azonban „az olasz népnyelv hatásáról van szó”. Karácsonyi János: *Szent Gellért csanádi püspök élete és művei.* Budapest, 1887. 206–207. és ifj. Horváth János: *Árpád-kori latin nyelvű irodalmunk stílusproblémái.* Budapest, 1954. 112.

¹⁰ ifj. Horváth J. i. m. 114.

¹¹ Szennay András: *Szent Gellért lelkisége és teológiája.* Vigilia 1980. 809.

hymusz szövegétől és tárgyától gyakran elszakadva igen nagy kitérőket tesz, katényszerűen kapcsolja a szöveg egyes mondataihoz a Szentírás más helyeit és a szentatyák idézeteit.¹² A *Deliberatio* szövege tehát nagyon bonyolult, a sok bibliai citátum, parafrázis, a sok szimbolikus értelmezési lehetőség és a képekben való beszéd nagyon megnehezítette a fordítók munkáját.

Évtizedekig komoly problémát jelentett a Gellért által felhasznált források körének pontos meghatározása. Bodor András 1943-ban alapos értekezésben mutatta ki, hogy a csanádi püspök legfontosabb forrása Seviliai Szent Izidor „*Etymologiarum libri XX*” című hatalmas munkája, amely bizonyíthatóan megtalálható volt a XI. századi Magyarországon.¹³ Bodor tanulmánya végén tételesen felsorolja a szövegpárhuzamokat, valamint kísérletet tett Szent Gellért többi forrásainak a felsorolására is.¹⁴

A hazai történészek körében Szent Gellért *Deliberatio*-ja a benne rejlő kortörténeti megjegyzések és utalások miatt bír jelentőséggel. A műben nagyon sok konkrét utalás vonatkozik a korabeli egyházi és uralmi viszonyokra. Ugyanakkor Gellért nem nevezi meg azt az uralkodót, akit elítél és élesen bírál, így a szakirodalomban annak személyével kapcsolatban különböző válaszok születtek. Elsőként Rónay György ért el konkrét eredményt, amikor 1956-ban felismerte, hogy a *Deliberatio*-ban bírált eretnek a Balkán-félsziget északi részéről hazánkba beszivárgó bogumilok lehettek.¹⁵

Ezt ugyan 1965-ben Redl Károly¹⁶ még kritikával illette, de Szeffű László 1968-as tanulmánya¹⁷ óta a szakirodalom egyre inkább átveszi Rónay megállapítását. Szeffű szerint Magyarországon céljai elérése érdekében Aba Sámuel király támaszkodott bogumilokra, s szimpatizált tanáikkal. Vagyis a műben névtelenül bíralt királyt Aba Sámuellel lehet azonosítani.¹⁸ 1981-ban Rónay György állott elő újabb értelmezési lehetőséggel a névtelen király kapcsán. Rónay szerint Gellért elítélte második országlása alatt Pétert. Erre a *Deliberatio*-ban a névtelen királyt ostorozó passzusokat használja forrásként.¹⁹ Ezt követően parázs vita alakult ki Gerics József és Kristó Gyula között a Magyar Könyvszemle hasábjain. Gerics, elfogadva Rónay koncepcióját Péterrel azonosította a meg nem nevezett királyt, így Aba Sámuel tekintette a Szent Istváni politika folytatójának. Feltételezte, hogy a műben névtelenül elítélt Pétert csak Gellért legendáinak írója azonosította – tévesen – Aba Sámuellel, s ekkor keletkezett az a negatív kép Aba uralmáról, amely krónikáinkban és az *Altaichi Évkönyv*-ben is olvasható. Kristó ezzel szemben Aba Sámuelben látta az eretnekekkel és pogányokkal együttműködő uralkodót, így Orseolo Pétert tekintette az országot következetesen krisztianizáló uralkodónak.²⁰ Bár arra Kristó Gyula

¹² Hermann Egyed: A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig. München, 1973. 37.

¹³ A pannonhalmi apátság Szent László kori vagyonösszeírása az ott talált könyvek között felsorolja a „*Liber Sententiarum*”-ot és „*Isidorum*”-ot.

¹⁴ Bodor András: Szent Gellért *Deliberatio*-jának főforrása. Századok 1943. 225–227.

¹⁵ Rónay György: Bogumilizus Magyarországon a XI. század elején, Gellért püspök „*Deliberatio*”-jának tükrében. Irodalomtörténeti Közlemények 1956. 471.

¹⁶ Redl Károly: Problémák Gellért püspök *Deliberatio*-jában. Irodalomtörténeti Közlemények 1965. 215.

¹⁷ Szeffű László: Eretnekség és tirannizmus. Irodalomtörténeti Közlemények 1968. 501–515.

¹⁸ Szeffű L. i. m. 515.

¹⁹ Rónay György: Első szentjeink. Vigilia 1981. 519.

²⁰ Gerics József: Az 1040-es évek magyar történetére vonatkozó egyes források kritikája I–II. Magyar Könyvszemle 1982. 186–197. és 299–312., Kristó Gyula: Források kritikája és kritikus források az 1040-es évek magyar történetére vonatkozóan. I–II. Magyar Könyvszemle 1984. 159–175. és 285–298., majd Gerics József: A Pseudo-Isidorus-gyűjtemény szövegei és a 11. század első felének magyarországi társadalmi ideológiája.

felhívta a figyelmet, hogy a *Deliberatio*, már csak műfaja miatt is nehezen döntheti el Aba és Péter megítélésének kérdését.²¹

Az eddigi eredmények és polémiák számbavétele és ismertetése után leszögezhetjük, hogy Karácsonyi Béla és Szegefű László forráskiadványa és fordítása nagyban hozzájárul a további kutatásokhoz. A tekintélyt parancsolóan vaskos és szép kiállítású kötet kiadói és fordítói minden bizonnyal igényes és képzett olvasókat céloztak meg Magyarországon és külföldön egyaránt. Ezt egyértelművé teszi a kötet nemzetközi nyelvzetete: a szöveg fordításán és a magyar nyelven közölt előszón kívül minden megtalálható latinul is. A kötet nyolc szerkezeti egységre tagolható. Első a latin és magyar nyelvű bevezetés, amely röviden tájékoztat a Szent Gelléltre vonatkozó források, az életrajz, a kézirat és a szöveg kérdésében. Sajnos sem a latin, sem a magyar szöveg nem mentes a nyomdahibáktól.

A kötet nagy részét természetesen a latin és magyar szöveg közlése alkotja. A kötet kiadási elve egyébként nagyon sajátos,

tulajdonképpen átmenetet képvisel a fakszimile és az ismert kritikai kiadások között. A nyitott könyv bal oldalán, a páros oldalakon az eredeti kézirat oldal- és sorszámait követve betűhíven – mindössze a rövidítések feloldásával – közlik a latin textust. A bal oldali margón Batthyány és Silagi kiadásainak oldalszámait és a vonatkozó szentírási helyek feltüntetése történt meg. A jobb oldali margón a sorok sorszámozása látható, alul pedig a szövegkritikai és kodikológiai jegyzetapparátus található. Ez utóbbi következetesen hivatkozik Batthyány és Silagi kiadásaira, valamint Sörös Pongrácz korrekcióira. Így egy helyen, áttekinthetően megtalálható minden szükséges információ a latin textus tanulmányozásához, értelmezéséhez. Megjegyzésre méltó, hogy Karácsonyi és Szegefű latin közlése pontosabb, mint Silagi ún. kritikai kiadása. Munkájukban kijavítják Silagi számos hibáját.²² A kinyitott könyv jobb oldalán, a páratlan oldalakon a magyar fordítás olvasható. A magyar szöveg alatt kaptak helyet a Gellért által felhasznált patrisztikai idézetekre történő utalások. Mindenképpen elismeréssel kell adóznunk a fordítók találmányosságának. Ekkora helyen ennyi információt elhelyezni csak ilyen következetes elrendezés révén lehetséges.²³ A közölt hatalmas mennyiségű latin és magyar textust sajnálatos módon mintegy ötven nyomdahiba terheli, amelyek egy utólagos kontroll segítségével feltehetően könnyen kiszűrhetők lettek volna.

(Válasz Kristó Gyulának). Magyar Könyvszemle 1985. 159–170., valamint Kristó Gyula: Gellért püspök, valamint Péter és Aba Sámuel királyok viszonyának kérdéséhez. (Válasz Gerics Józsefnek). Magyar Könyvszemle 1985. 170–180. A kérdéshez kapcsolódva Szegefű László 1986-ban tételesen megvizsgálta a Gellért-legendák és a *Deliberatio* kortörténeti passzusainak kapcsolatát. Megállapította, hogy források között nem mutatható ki szövegszerű kapcsolat, ami komoly érv a források egymástól független keletkezése mellett. Szegefű László: Kortörténeti problémák Gellért Püspök *Deliberatio*-jában és legendáiban. *Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominatae. Acta Historica*, 83. (1986). 11–20.

²¹ Erről 1999-ben így nyilatkozott: „*Természetesen Gellért műve nem kúlseregény, amelyet a 11. század negyvenes éveinek Magyarországra a sífre meglelése után maradéktalanul alkalmazhatunk. Bár tagadhatatlanul vannak az ekkori Magyarországra vonatkozó utalásai, műve általánosabb, mint egy történeti helyzet kozmikus szűkítése.*” Kristó Gyula: *A tizenegyedik század története*. Budapest, 1999. 97.

²² A Déri Balázs által 1991-ben megfogalmazott követelményeknek eleget tesz a jelen szövegkiadás. Déri i. m. 388.

²³ Apró megjegyzés azért mégis ide kívánczik a szisztémával kapcsolatban. Könnyebben áttekinthető és visszakereshető lenne a szöveg, ha a latin és magyar szöveg tördelése megközelítőleg megegyezne. Arról beszéltek, hogy jelenleg – a szélesebb sorok miatt – sokszor 5–6 sorral rövidebbre tördelték a magyar textust, mint a vele szemközti oldalon lévő latint. A magyar szöveg alatt elhelyezett forráshivatkozások és a könyv végén található mutatók pedig a latin sorszámozáshoz igazodnak.

Említést érdemel a szövegben előforduló bibliai idézetek és parafrázisok problematikája. Szent Gellért műve megírásakor nemcsak az ezredfordulóra már Európa-szerte elterjedt Szent Jeromos-féle *Vulgatát* használta, hanem a műben 14 helyen²⁴ az azt megelőző latin fordítás, az ún. *Vetus Latina* szavai is kimutathatók. Feltételezhető, hogy a *Vetus Latina* szövege a Gellért által felhasznált patrisztikai írások révén került be a *Deliberatió*ba. Így elsősorban Beda Venerabilis *Explanatio Apocalypsis* című alkotása kerülhet szóba, hiszen több alkalommal is akkor fedezhető fel a *Vetus Latina* szövege, amikor Gellért Beda műve alapján írt. Külön érdeme Karácsonyi Béla és Szegfű László munkájának, hogy ezeket következetesen és pontosan feltüntetik a bal oldali margón a *Vulgatára* vonatkozó passzusokkal együtt, de azoktól „VL” rövidítéssel megkülönböztetve. Egyetlen apró probléma, hogy a kötetben sehol sem történik utalás e megkülönböztetés jelentőségére, a „VL” szignum feloldására. Pedig éppen a *Vetus Latina* szövegek pontos feltüntetése az, ami az egyik többlet Gabriel Silagi korábbi szövegközléséhez képest. A bibliai idézetek és parafrázisok fordítása is kíván egy apró megjegyzést. Mivel Karácsonyi és Szegfű korábban közreadott fordításrészletein és a jelenlegi fordításon kívül csupán Déri Balázs jelentetett meg kommentált és jegyzetelt szakaszokat a magyar fordításból, a jelen fordítást csak a Déri-féléhez mérhetjük hitelesség és pontosság kérdésében. Déri Balázs a szentírási szakaszokat Káldi György bibliafordítása alapján közli, hiszen – mint említettem – Gellért nem csak a mai *Vulgatát* használta. Karácsonyi és Szegfű fordítása a bibliai szövegek kérdését sajátos módon oldotta meg. Sem a Károli Gáspár-, sem a Káldi-, sem pedig a katolikus fordítást nem használta fel, hanem csak a *Deliberatio* szövegére támaszkodott. Ez logikus

²⁴ A szövegek megtalálhatók: 108. o. 16. és 22. sor; 114. o. 12. sor; 126. o. 21. és 24. sor; 194. o. 3. sor; 200. o. 9. sor; 204. o. 14. sor; 206. o. 15. sor; 230. o. 13. sor; 382. o. 21. sor; 392. o. 8. sor; 436. o. 23. sor és 628. o. 17. sor.

és következetes lépésnek tekinthető, s elismeréssel kell adoznunk, hiszen nagyban megnövelte munkájukat. De csak a szövegek fordításában követték saját elgondolásukat. A bibliai személynevek átírásában a református hagyományokat követték. Így lett Izajásból Ézsaiás, Ezekielből Ezekiel és így tovább. Ellenérzést szülhet ez az elgondolás, hiszen a Gellért korában használatos névalakok a mai katolikus változatokhoz állnak legközelebb.

A szövegközlést különböző mutatók követik a kötetben. Először a felhasznált szentírási helyek mutatója szerepel, ezt követi a Gellért által felhasznált patrisztikai hivatkozások mutatója. Végül a szövegben szereplő latin személynevek²⁵, illetve a latin főnevek és igék mutatója található. A mutatók a kódex margójára írt megjegyzések pontos felsorolásával, magyar fordításával érnek véget. Ez utóbbit ilyen következetességgel a jelen kötet közli elsőként. A *Deliberatio* leghíresebb beírása Batthyány Ignácól származik, aki a névtelenül bírált királyról szóló rész mellett megjegyezte: „Tempore Ovonis describuntur” (184. o.) vagyis „Aba kora íratik le”. Ennyi mutatóval és segédlettel, illetve információval kiegészítve még nem jelent meg Gellért püspök *Deliberatio*-ja. Ez bizonyára sokak által használt és idézett alkotássá teszi Karácsonyi Béla és Szegfű László munkáját. A könyvet egyébként nagyon részletes – a népszerűsítő művek és megemlékezések kivételével teljességre törekvő – bibliográfia zárja, ami nagyban megkönnyíti a további kutatást.

Összességében annak az elismerésnek adhatunk tehát hangot, amellyel minden olvasó tartozik Karácsonyi Béla és Szegfű László több évtizedes és kitaró munkájának. A fordítók elévülhetetlen érdeme, hogy a magyar középkoraszat egy régi-régi adós-

²⁵ Itt vagyok kénytelen megjegyezni, hogy a 306. oldal 14. sorában szereplő Máriát a névmutató a 697. oldalon tévesen azonosítja Jézus Édesanyjával, mert az említett oldalon Mária Mirjámot, Mózes nővérét jelenti. Ugyanis Mária a Mirjám újszövetségi változata. Herbert Haag: *Bibliai lexikon*. Budapest, 1989. 1162.

ságát törlesztve elsőként adták közre a *Deliberatio* teljes magyar fordítását. Tették mindezt gazdag jegyzetapparátus, sokoldalú mutatók és a latin szöveg minden eddiginél pontosabb közlésével együtt. Így méltán remélhetjük, hogy Karácsonyi Béla és Szegfű László kötete megélelné a *Deliberatióval* és

Szent Gellérttel kapcsolatos kutatásokat, amelyekben sajnos a mai napig több a nyitott, mint a lezárt, megoldott kérdés.

Vajda Tamás